

УДК 343

О. Астахова

**CRIMINAL FORMS OF EXPRESSION OF THE
SITUATION AND THE TYPES OF THE CRIME
SITUATION IN THE MODERN CRIMINAL LAW OF
UKRAINE**

О.О. Астахова

аспірант кафедри

кримінального права,

кримінології, цивільного та господарського права

ВНЗ «Національна академія управління»

м. Київ.

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ФОРМИ ВИРАЖЕННЯ
ОБСТАНОВКИ ТА ВИДИ ОБСТАНОВКИ ВЧИНЕННЯ
ЗЛОЧИНУ В СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ
ПРАВІ УКРАЇНИ**

Постановка проблеми. Питання, що стосуються кримінально-правових форм вираження обстановки та видів обстановки вчинення злочину в сучасному кримінальному праві України мають важливе значення для теорії кримінального права та правозастосовної практики, а отже потребують подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемі дослідження форм вираження обстановки та видам обстановки вчинення злочину в сучасному кримінальному праві України майже уваги не приділялось. На фрагментарному рівні деякі положення цих проблем вивчалися М.І. Пановим, Є.В. Фесенком, П.С. Матишевським, В.К. Матвійчуком, О.М. Костенком, П.П. Андрушком, О.О. Дудоровим та ін. Проте до цього часу у вітчизняному кримінальному праві ця важлива й актуальна проблема не знайшла свого належного вирішення.

Мета статті полягає у з'ясуванні кримінально правових форм вираження обстановки та видів обстановки вчинення злочину в сучасному кримінальному праві України.

Основні результати дослідження. Теорія кримінального права до цього часу не вирішила належним чином проблеми кримінально-правових форм

вираження обстановки та видів обстановки вчинення злочину в сучасному кримінальному праві України. Ця обставина, на наш погляд, перешкоджає розумінню обстановки вчинення злочину та належній правозастосовній практиці за цією ознакою об'єктивної сторони злочину.

Слід погодитися з думкою Д.Г. Заряна, що «обстановка вчинення злочину може безпосередньо впливати на наявність суспільної небезпечності діяння, її характер і ступінь. Суть у тому, що здатність суспільно небезпечного діяння завдавати шкоду залежить не тільки від самого діяння, але й від оточуючої обстановки, в якій воно відбувається» [1, с. 114].

Проте, перед тим, як почати аналіз підходів до вирішення проблеми визначення форм обстановки вчинення злочину в кримінальному праві, сформулювавши загальну гіпотезу, підтримаємо попередній висновок у тому, що обстановка вчинення злочину є загальною умовою, в якій вчиняється будь-який злочин [2, с. 120]. У цьому сенсі, насамперед, звернемося до термінології, яка використана в предметі дослідження, а саме: «форма», «вид». Так, термін «форма» означає — и, ис. 1. Обриси, контури, зовнішні межі предмета, що визначають його зовнішній вигляд... Тип, будова, спосіб організації чого-небудь; зовнішній вияв якого-небудь явища, пов'язаний з його сутністю, змістом... Логічна структура спосіб побудови думки... Спосіб існування, змісту його внутрішня структура, організація і зовнішній вираз. Єдність форми і змісту...» [3, с. 1543]. У той же час термін «вид», означає «... різновид у ряді предметів, явищ і т. ін...» [3, с. 132]. Крім того, акцентуємо увагу на тому, що поняття «обстановка» в кримінально-правовій доктрині використовується у наступних значеннях: 1) обстановка, що існувала на момент учинення злочину; 2) обстановка, що сталася після його вчинення, а саме утворилася під час кримінального провадження (наприклад, ст. 48 КК України) [4]. Крім того, як це слідує з чинного КК України, обстановка вчинення злочину може вказуватися як в нормах Загальної, так і Особливої частини КК України.

У чинному КК України обстановка вчинення злочину в одних випадках указується безпосередньо, наприклад: умови воєнного стану, бойова обстановка «у злочинах проти встановленого порядку несення військової служби, в інших випадках не указується, хоча і розуміється» [4; 5, с. 184].

Слід акцентувати увагу на тому, що в тому випадку, коли в диспозиції статті Особливої частини КК ознаки об'єктивної сторони злочину, у тому числі і обстановка вчинення злочину, не вказуються, то В. М. Кудрявцевим вони називаються: «такі, що є зрозумілими» або «латентними» [6, с. 7–8].

Маючи певні підходи до дослідження предмета задекларованого у назві статті, перш за все, звернемося до термінології, з якою нам потрібно розібратися, а саме: «обстановка», «ситуація», «обставини». Так, Великий тлумачний словник сучасної української мови термін «обстановка» трактує як «... сукупність умов, за яких що-небудь відбувається... Становище на місці воєнних дій, зумовлене їх перебігом, співвідношенням бойових сил, їх розташуванням, характером місцевості і т. ін.» [3, с. 820]. У словнику С.І. Ожегова пропонується її наступне визначення: «Обстановка — положення, обставини, умова існування кого-небудь або чого-небудь» [7, с. 278]. Також просто визначає обста-

новку «Словарь по уголовному праву». Обстановка вчинення злочину — це об'єктивні умови, при яких відбувається злочин» [8, с. 292]. У той же час Великий тлумачний словник термін «обстановка» пояснює наступним чином: «... 1-и, ис. 1. Явище, подія, факт і т. ін., що пов'язані з чим-небудь, супроводять або викликають що-небудь, впливають на щось. 2. Тільки мн. Сукупність умов, за яких що-небудь відбувається... Збіг обставин. Обтяжливі обставини. Пом'якшувальні обставини. 3. рідко. Те саме, що обстановка. 4. лінг. Другорядний член речення, який вказує час, місце, причину, мету і спосіб дії або характеризує якість, міру чи спосіб вияву ознаки. Обставина способу дії [3, с. 820]. «Толковый словарь русского языка Д. Н. Ушакова» трактує термін «обставина» наступним чином: «... тяжелые, затруднительные, домашние, независящие от меня, связанные с условиями сложившимся к какому-либо определенному моменту для конкретного человека» [9, с. 12]. Натомість термін «ситуація» означає «Сукупність умов та обставин, що створюють певне становище, викликають ті чи інші взаємини людей...» [3, с. 1321].

Перейдемо до існуючих поглядів предмета нашого дослідження: 1) А.Ш. Курбанов заявляє, що термін «обстановка» згадується тільки в одній статті Особливої частини КК РФ ст. 331 «Поняття злочинів проти військової служби», де в ч. 3 цієї статті говориться, що відповідальність за вказані злочини в бойовій обстановці визначається законодавством РФ воєнного часу [10, с. 27]. В цей же час автор під обстановкою вчинення злочину розуміє оточення злочинця, об'єктивно існуючі умови, не зв'язані з його вольовою поведінкою, і передуючі вчиненню ним злочину [10, с. 49]; 2) А.Г. Василяді — переконує, що у випадках позбавлення життя, спричинення шкоди здоров'ю або знищення майна ці дії не тягнуть кримінальної відповідальності, якщо вони вчинені в обстановці необхідної оборони, крайньої необхідності чи при затриманні злочинця (стан необхідної оборони, затримання злочинця, визначаються обстановкою, яка створюється небезпечними видами людської поведінки) [11, с. 24]; 3) більш складне визначення обстановки дають Ф. Сюдюков і А. Василяді: «Обстановка представляє собою сукупність взаємодіючих об'єктів (людей, матеріальних предметів, природних і соціальних процесів, відносин), які проявляють себе там і тоді, де і коли вчиняється суспільно небезпечна дія або бездіяльність. Кількісний стан обстановки, а також якісний стан утворюючих її об'єктів у конкретних випадках можуть бути самими різними, тому зовнішня форма і характер обстановки також можуть бути самими різними. Разом з тим в теорії і практиці кримінального права відомо декілька типів обстановки, наприклад: матеріальна і духовна обстановка, сприяюча чи протидіюча вчиненню злочину, викликаюча (криміногенна) або невикликаюча (антикриміногенна) рішучість вчинити злочин» [12, с. 26]; 4) А.Ф. Істомін визначає обстановку як «сукупність умов, у яких протікає злочинне діяння, розвивається його об'єктивна сторона» [13, с. 70]; 5) І.М. Тяжкова — запевняє, що обстановкою є сукупність взаємодіючих обставин, при наявності яких вчиняється злочин [14, с. 262]; 6) М.І. Ковалев та Н.А. Ниркова під обстановкою розуміють фізичне середовище, де розвивається злочинна діяльність [15, с. 179]; 7) В.Б. Малінін — наполягає на тому, що обстановка — це сукупність позначених в зако-

ні або витікаючих з нього факторів, що складають середовище, зовнішнє оточення, ситуацію, в умовах якої вчиняється злочин і такі, що набувають у цих умовах кримінально-правового значення [16, с. 478]. 8) М.С. Анненкова — вважає, що «обстановка проявляється в інституті обставин, що виключають злочинність діяння (ст. 37—41 КК РФ), і витікає із того, що саме виникнення цих обставин визначається зовнішніми явищами по відношенню до особи, яка обороняється, особи, що затримує злочинця або яка діє в стані крайньої необхідності, які в сукупності утворюють середовище, що детермінує (викликає) діяння. В основі цих зовнішніх явищ — елементи, типові для обстановки: суспільно небезпечна поведінка людини, яка при необхідній обороні і затримання злочинця — обов'язковий елемент обстановки, при крайній необхідності — можливий сегмент, природно-кліматичні фактори, в найбільшій мірі характерні для стану крайньої необхідності» [17, с. 28]; 9) Є.Б. Казакова, С.В. Медведева — запевняють, що сама обстановка, в якій вчиняється діяння, може підкреслювати і відсутність складу правопорушення, перш за все, при необхідній обороні, крайній необхідності і самозахисту цивільних прав [18, с. 10; 19, с. 9]; 10) в кримінальному праві існує думка про те, що обстановка у певній мірі включає в себе взаємовідносини між винуватим і потерпілим [20, с. 107]; 11) М.М. Шайдаєв — переконує, що обстановка в нормах про стан необхідної оборони (ст. 37 КК РФ), крайньої необхідності (ст. 39 КК РФ) і обґрунтованого ризику (ст. 41 КК РФ) у першому випадку, характеризується діями протиправного характеру посягаючого, а в другому — властивостями зовнішніх умов вчинюваного діяння (небезпечністю) [21, с. 53]; 12) Р. Г. Камнев закликає розмежовувати поняття «обстановка вчинення злочину» і «ситуація вчинення злочину», де останнє — «обстановка, яка, отримавши певну оцінку, певним чином сприйнята суб'єктом», і робить висновок про те, що елементами обстановки вчинення злочину, спричиняючими вплив на злочинне посягання оточуючого середовища, є основні форми існування матерії, що відносяться до: а) неживої природи; б) біологічних систем; в) соціально організованих систем [22, с. 6—7]; 13) І.Н. Букаєва відзначає, що психотравмуюча ситуація або стан психічного розладу свідчить, що такі стани мають об'єктивну природу, виступають елементом зовнішнього оточуючого середовища, і умовою, що обумовлює злочинну поведінку [23, с. 60]; 14) А.Ф. Парфенов — зазначає, що випадки, коли обстановка, що склалася, викривляє уявлення суб'єкта про те, що відбувається, не дає можливості правильно контролювати свої поступки і тим самим сприяє настанню злочинного результату. Слід звернути увагу, що при індивідуалізації відповідальності (зокрема, при вчиненні злочинів з необережності) потрібно встановлювати, чи мала особа в даній обстановці, що склалася, можливість передбачити настання шкідливих наслідків своєї поведінки [24, с. 180]; 15) В.М. Кудрявцев — наполягав на тому, що обстановка вчинення злочину встановлюється через тлумачення закону або внаслідок наукових досліджень, і наводить приклад, коли обстановка вчинення злочину є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 263 КК РФ (Порушення правил безпеки руху і експлуатації залізничного, повітряного або водного транспорту), хоча в ній не міститься навіть яких-небудь побічних вказівок на цю ознаку [6, с. 7—8];

16) А.І. Чучаєв — наполягає, що порушення правил безпеки руху і експлуатації залізничного, повітряного, морського або річкового транспорту, передбаченого ст. 263 КК РФ, завдає шкоду відповідним відносинам [25, с. 75]; 17) Н.Ф. Кузнецова — заявляє, що слід говорити про сукупність обстановки і часу вчинення злочину за ст. 356 КК РФ (застосування заборонених засобів і методів ведення війни) і ст. 359 КК РФ (найманство), а у випадках ст. 254 КК РФ (порча землі) і ст. 256 КК РФ (незаконне добування водних тварин і рослин) законодавець називає заповідники, заказники, зони екологічного лиха і зони надзвичайної екологічної ситуації, тобто ознаки, що характеризують місце вчинення злочину (хоча при характеристиці обстановки, тобто характеристиці факультативної сторони злочину, в підручниках з кримінального права приводить приклади названих статей) [26, с. 242]; 18) в інших випадках при характеристиці обстановки називають злочини проти особи, вчинені в стані афекту (статті 107 і 113 КК РФ) [27, с. 135]; 19) М. Ш. Шайдаєв відзначає, що головним фактором, який визначає обстановку вчинення злочинів, передбачених ст. 125 КК РФ, є «небезпечність» — «залишення в небезпеці» [21, с. 52]; 20) Т.С. Анненкова вбачає обтяжуючу відповідальність якість обстановки в статтях КК РФ, якими встановлена кримінальна відповідальність за вбивство, вчинене з особливою жорстокістю (п. «д» ч.1 ст. 105 КК), а також за умисне завдання тяжкої шкоди здоров'ю, вчинене з особливою жорстокістю, глумлінням або мученнями для потерпілого (п. «б» ч. 2 ст. 111 КК) [17, с. 29]; 21) С.І. Нікулін — заявляє, що «Обстановка вчинення злочину — це ті об'єктивні умови, в яких відбувається подія злочину. Як ознака об'єктивної сторони злочину, обстановка надто рідко відображається в диспозиції статей особливої частини КК. Проте із змісту закону часто витікає, що протиправне посягання повинно протікати в специфічних умовах місця і часу, щоб визнаватися злочином» [28, с. 99]. На переконання цього автора неправомірні дії при банкрутстві ст. 195 КК РФ тягнуть кримінальну відповідальність тільки, якщо вони вчинені при банкрутстві або в передбаченні банкрутства; дії, спрямовані на розпалювання національної, расової або релігійної ворожнечі (ст. 282 КК РФ), — якщо вони вчинені публічно [28, с. 99]; 21) М.І. Панов під обстановкою вчинення злочину розуміє сукупність конкретних умов, в яких вчиняється злочинне діяння, розвивається об'єктивна сторона і настає злочинний результат [29, с. 93].

Аналіз існуючих точок зору на кримінально-правові форми вираження обстановки вчинення злочину допоможе нам з'ясувати предмет дослідження. З цією метою виділимо позитивні і негативні положення цього предмета дослідження: 1) здатність суспільно небезпечного діяння завдавати шкоду залежить не тільки від самих дій або бездіяльності, але й від оточуючої обстановки, в якій воно відбувається; 2) що обстановка вчинення злочину є загальною умовою, в якій вчиняється будь-який злочин; 3) що поняття «обстановки» в теорії кримінального права використовується в двох значеннях: а) обстановка, що існує на момент вчинення злочину; б) обстановка, яка утворилася після вчинення злочину; 3) що обстановка вчинення злочину може вказуватися як в нормах Загальної, так і Особливої частини; 4) що умови необхідної оборони — це не об'єктивна обстановка вчинення злочину, а сукупність об'єктивно-суб'єк-

тивних обставин, які свідчать про правомірність завдання шкоди посягаючій особі в стані необхідної оборони, і тому законодавець назвав це не обстановкою, а обставинами; 5) що обставини: тяжкі інші, зв'язані з умовами, які склалися до певного моменту для людини є суб'єктивними, навіть коли викликані об'єктивними причинами; 6) що неможна під створенням умов для вчинення злочину (готування до злочину — створене самим злочинцем) вважати обстановкою полегшення вчинення злочину; 7) що не можна вважати обстановкою вчинення злочину — створення сприятливої обстановки для вчинення розвідувальної діяльності; 8) неможна обстановку ототожнювати з поняттям «умови» при вбивстві матір'ю новонародженої дитини в умовах психотравмуючої ситуації, оскільки в цьому випадку ситуація не носить всезагальний (об'єктивний) характер, а є психотравмуючим виключенням для однієї людини-суб'єкта — матері новонародженого (суб'єктивний характер); 9) що потрібно розмежовувати поняття «обстановка вчинення злочину» і «ситуація вчинення злочину», де остання — обстановка, отримавши певну оцінку певним чином, сприйнята суб'єктом; 10) що неможна погодитися з висновком про те, що елементами обстановки вчинення злочину є ті, що мають вплив на злочинне діяння оточуючого середовища: по-перше, діалектика свідчить про властивості матерії — це рух, простір і час; по-друге, що розуміння обстановки в криміналістиці і в кримінальному праві відрізняється предметом вивчення; 11) що погляд М.Ш. Шайдаєва на обстановку має другим своїм етимологічним вираженням — «обставини», а тому дані пом'якшуючі покарання обставини, як при вбивстві матір'ю новонародженої дитини, носять не об'єктивний характер, а відображають властивості конкретної особи злочинця, розглядати які слід в рамках суб'єктивної сторони як психічне відношення до вчинення злочину; 12) що таким же чином слід вирішувати питання і про вчинення злочину проти представника влади або представника громадськості, що знаходяться при виконанні покладених на них обов'язків, чи які безпосередньо виконували свій громадський обов'язок (ці ознаки свідчать не про об'єктивну обстановку, а про ознаки потерпілого, його статус); 13) що не можна, безпомічний стан особи вважати як «обстановку», оскільки це зовнішні фактори, які викликають цей стан потерпілого, тобто тут відбувається неприпустиме змішування кримінально-правових і кримінологічних понять — обставини (умови) в кримінальному праві і причини і умови (детермінантні фактори) в кримінології; 14) що психотравмуюча ситуація або стан психічного розладу не можуть бути обстановкою, а є причинами і умовами в кримінальному провадженні, які можуть мати постпрофілактичне значення; 14) що обстановка, яка склалася та спотворює уявлення суб'єкта про те що сталося, не дає можливості правильно контролювати свої поступки і тим самим сприяє настанню злочинного результату, має впливати на індивідуалізацію покарання та не може бути ознакою об'єктивної сторони злочину, а тому в необережних злочинах обстановка не може мати кримінально-правового значення, оскільки такі умови злочинець повинен використовувати усвідомлено, тобто в результаті вчинення умисного злочину; 15) що порушення будь-яких правил, в тому числі і тих, які регламентують безпеку руху і експлуатацію залізничного, повітряного, морського або

річного транспорту є посяганням на об'єкт кримінально-правової охорони, який існує між державою в особі законодавця та особою, в силу роботи, яку він виконує або посади, що він займає, і зобов'язаний дотримуватися цих правил, та не стосується обстановки, як ознаки об'єктивної сторони; 16) що при вчиненні злочинів проти особи в стані сильного душевного хвилювання, законодавець має на увазі не стільки обстановку, скільки умови, зв'язані з кримінальною відповідальністю, вказівка на які міститься в загальних умовах відповідальності; 17) що стан небезпеки, згідно ст. 135 КК України, це така ситуація, учасником якої завжди є сам потерпілий, і ступінь такої небезпеки залежить саме від його фізичного або психічного стану. Тому ці умови носять суб'єктивний характер; 18) що не може вважатися обстановкою вчинення злочину убивство вчинене з особливою жорстокістю, завдання такої шкоди здоров'ю, проникнення в житло, оскільки ці обставини свідчать про підвищену суспільну небезпеку основного діяння, виражених у способі, обумовленою відповідною мотивацією; 19) що до обстановки вчинення злочину слід відносити лише такі складові, які мають вплив на злочинне посягання оточуючого середовища, тобто на властивості особи потерпілого, ні властивості предмета злочину, ні спосіб вчинення злочину, ні використувані винним знаряддя і засоби вчинення злочину такою ознакою не володіють; 20) публічний характер злочинних дій являє собою обстановку, тобто присутність при вчиненні злочину інших осіб, які не є співучасниками злочину; 21) що факультативні ознаки об'єктивної сторони грають роль як обов'язкових, кваліфікуючих ознак, так вони можуть враховуватися при призначенні покарання в якості пом'якшуючих або обтяжуючих, коли вони не характеризуються в нормі Особливої частини КК; 22) що до обставин, які характеризують обстановку конкретного злочину, відносять надзвичайний стан, стихійне або інше суспільне лихо, тобто такі обставини указують на обстановку вчинення злочину, характеризують ступінь суспільної небезпеки; 23) що в чинному КК використовується перше етимологічне вираження обстановки — умова; 24) що обстановка — це частина, елемент зовні вираженого процесу злочинного посягання; 25) що ці умови існують об'єктивно, незалежно від волі злочинця та можуть свідомо ними використовуватися, тобто обстановка використовується винним для досягнення своїх цілей; 26) обстановку як ознаку, вчиненого діяння, слід відносити до зовнішньої сторони злочину, а усвідомлення факту вчинення, злочину в особливій обстановці — до внутрішньої.

На підставі проведеного аналізу існуючих поглядів та позитивних положень, що виявлені в них, можна констатувати, що наука кримінального права і чинний КК України оперує такими формами обстановки:

1. Обстановка вчинення злочину характеризується як ознаками внутрішніх, так і зовнішніх властивостей. У статтях Загальної та Особливої частин чинного КК України містяться правові положення, що характеризують особисті властивості (характеристики), психологічну обстановку, в якій знаходиться злочинець і зовнішні умови вчинення того чи іншого злочину, які використовує злочинець при формуванні умислу при вчиненні злочинного діяння.

2. Умови, що викликані необхідною обороною, є збігом тяжких особистих, сімейних чи інших обставин, які виникли при участі, створенні і їх зміні потерпілим або винуватою особою.

3. Обстановка вчинення злочину — це оточуюча злочинця сукупність об'єктивних умов (обставин), не зв'язаних з його вольовою поведінкою, визначених у законі про кримінальну відповідальність або таких, що впливають з його змісту, в яких вчиняється злочин, або є збігом подій і обставин, в яких протікає зовнішній факт злочинної поведінки, що створюють вплив на ступінь суспільної небезпеки вчиненого та які набувають у цьому зв'язку кримінально правового значення.

Види обстановки вчинення злочину. Слід погодитися з твердженням, яке є в юридичній літературі, що «характеризуючи обстановку вчинення злочину як єдине поняття, ми разом з тим не повинні упускати з виду багатогранність проявів однієї і тієї ж сутності» [30, с. 30]. У цьому контексті Ф. Сьондюков і А. Василяди вірно відмічають з цього приводу: «Кількісний склад обстановки, а також якісний стан утворюючих її об'єктів у конкретному випадку можуть бути самими різними» [12, с. 26]. Ця різнобічність зумовлює до пошуку найбільш істотних рис подібності і різниці, а зазначене обумовлює необхідність здійснити класифікацію видів обстановки вчинення злочину. Обстановку вчинення злочину як кримінально-правову умову, що міститься в нормах загальної частини КК, або ще як ознаку злочинів в Особливій частині КК, можна значно краще встановити при більш поглибленому аналізі положень чинного КК України, якщо презумувати, що способи її закріплення в ньому не обмежуються тільки прямою вказівкою законодавця на цю ознаку. Часто обстановка вчинення того або іншого злочину, передбаченого Особливою частиною КК України, може впливати виходячи зі змісту тієї або іншої статті, як необхідна ознака, що визначає в деякому сенсі зміст відповідальності винної особи.

Зазначене свідчить, що питання про види обстановки вчинення злочину у чинному кримінальному праві України глибоко і всебічно не отримали свого дослідження. Проте, певні поступи в цьому напрямку в теорії кримінального права уже мають місце. Зокрема, відомо «декілька типів обстановки, наприклад, матеріальна і духовна, обстановка, що сприяє або протидіє вчиненню злочину, та, яка викликає (криміногенна) або що не викликає (антікриміногенна) рішучість вчинити злочин» [12, с. 26]. У той же час М. Ш. Шайдаєв запропонував найбільш розгорнуту класифікацію видів обстановки вчинення злочину, побудовану за п'ятьма критеріями: 1) за способом закріплення в нормах КК; 2) за способом вираження; 3) за ступенем конкретизації обстановки вчинення злочину; 4) за властивістю обстановки змінювати суспільну небезпечність злочину; 5) за впливом на призначення покарання [21, с. 56–57]. Зокрема, за першим критерієм цей автор запропонував наступне ділення: обов'язкова ознака; факультативна ознака; ті, що можуть розумітися або латентні ознаки [21, с. 56]. За способом вираження цей фахівець виокремлює: безпосередньо саму обстановку; виражену через етимологічні складові обстановки; виражену через елементи обстановки вчинення злочину [21, с. 56]. За ступенем конкретизації автор поділяє: на конкретизовану обстановку; неконкретизовану обстановку [21, с. 57]. За властивістю обстановки змінювати суспільну небезпечність злочину М. Ш. Шайдаєв поділяє обстановку на: криміналізуючу та декриміналізуючу, а за впливом на призначення покарання цей вчений розрізняє: обстановку індивідуалізуючу покарання; таку, що звільняє від покарання [21, с. 57].

Свій підхід М. Ш. Шайдаєв пояснює тим, що обстановку вчинення злочину як кримінально-правову обставину, що міститься в нормах загальної частини КК, або ж як ознаку злочинів, передбачених в Особливій частині КК, можливо значно краще встановити при поглибленому аналізі положень КК, якщо розуміти, що способи її закріплення в ньому не обмежуються тільки прямою вказівкою законодавця на цю ознаку [21, с.50]. Так, часто обстановка вчинення конкретного злочину може бути зрозумілою зі змісту статті Особливої частини КК, як необхідний елемент, що визначає зміст відповідальності винної особи [21, с. 50]. Доказами викладеного слугують істотні підстави, зокрема, коли в нормативному положенні необхідно закріпити значну кількість конкретних видів обстановки, які мають деякі загальні для них якості і тотожне кримінально-правове значення, і щоб у цьому випадку не перевантажувати правову норму значним переліком значимих у кримінально правовому відношенні видів обстановки, законодавець використовує безпосередньо термін «обстановка» [21, с. 50].

Нам уявляється, що за цими мотивами можна пояснити використання неконкретизованого поняття «обстановка» в ст. 48 КК України. Крім того, законодавець вимушений звертатися до використання терміна «обстановка» і в тому випадку, коли неможливо, не применшуючи зміст положення, включеного в статтю Особливої частини КК України, належним чином і точно викласти його суть, наприклад, можливість підібрати більш точне поняття, чим те, яке згадується в ч. 4 ст. 402 КК України — «в бойовій обстановці». У тому ж випадку, коли кримінально-правове значення має не будь-який вид обстановки вчинення злочину, законодавець позначає її більш предметно, без використання терміна «обстановка» чи згідно етимологічного змісту її або близьких їй за значенням обставин, чи через її елементи (час, місце вчинення злочину), чи безпосередньо через які-небудь її форми або якісь її окремі властивості (при цьому обстановка виражається в Законі окремим словом чи словосполученням) [21, с. 51].

На переконання М. Ш. Шайдаєва можна вбачати обстановку у випадках, коли при конструюванні норми в КК використовують перше етимологічне вираження обстановки «умова» або «обставини» [21, с. 52]. Слід погодитися з твердженнями, що містяться в публікаціях, що в сучасному кримінальному законодавстві, обстановка вчинення злочину представлена і через інші близькі до неї за їх етимологічним змістом слова, наприклад стан, але не всі її різновиди, закріплені в сучасному законодавстві, можна віднести до обстановки (наприклад, «стан вагітності», «стан зненацька виниклого душевного хвилювання»), бо вони характеризують внутрішній стан правопорушника, а не зовнішню обстановку [21, с. 52]. Крім того, цей же автор стверджує, що в тому випадку, коли це стосується потерпілого, де «вказується на наявність відповідної обстановки вчинення злочину... наприклад, ... відповідальність за застосування насилля у відношенні представника влади. Обстановка ... в даному випадку ... в події: виконання представником влади своїх службових обов'язків. ... підстави для бачення обстановки аналогічних властивостей є в законодавстві... безпомічний стан». Обстановка тут є у відсутності самостійної можливості у потерпілого дати опір злочинному посягання. І, на кінець, одними з

найбільш поширених станів, позначених у сучасному кримінальному законодавстві, є «стан необхідної оборони» ... і «стан крайньої необхідності» ... У першому випадку обстановка характеризується, діями протиправного характеру посягаючого. У другому — властивостями зовнішніх умов вчинюваного діяння (небезпечного). Аналогічними властивостями володіє «обґрунтований ризик». Подібне можна зустріти ... «відповідальність за залишення в небезпеці» і «ненадання капітаном судна допомоги потерпаючим лихо» [21, с. 52–53]. Цей же автор до ознак, які містять вказівку на обстановку вчинення злочину відносять ті з них, які виражені словосполученням місця, часу, обстановки та інших її елементів (обстановка тут виражається через відповідні події, дії процеси або інші фактори, які мають місце в певний час або на певній території, наприклад, «заборонені зони», «зона економічного лиха або зона надзвичайної екологічної ситуації», вчинені «в суді, чи при кримінальному провадженні» [21, с. 54].

Запропоновану М.Ш. Шайдаєвим класифікацію видів обстановки піддає критиці Р. Г. Камієв, зазначаючи, що ним не в повній мірі сприйнято надбання науки логіки, відносно ділення понять взагалі, і класифікації, зокрема [30, с. 59]. Ці правила, як справедливо зазначає Ю.В. Івлев мають бути зведені до наступних вимог 1) співрозмірності ділення понять: об'єм ділимого поняття має бути рівним сумі об'ємів членів ділення; 2) ділення має проводитися тільки за однією підставою (неможна брати одночасно дві або більше кількість ознак, за якими б проводилося таке ділення); 3) члени ділення не повинні мати загальних елементів, тобто мають виключати один одного, об'єм яких не пересікається; 4) ділення має бути безперервним, тобто не можна робити «скачки» в діленнях [31, с. 180–181]. У цьому сенсі слід акцентувати увагу на тому, що недотримання першого з цих правил здатне призвести до неповноти ділення, коли перераховуються не всі види ділимого родового поняття, чи до ділення зайвими членами [32, с. 25]. Крім того, слід погодитися з тезою, що при порушенні другого правила виникає помилка, яка має назву «сбивчивое деление» [314 с. 181]. Сутність цієї помилки є в тому, що обрана на початку в якості підстави окрема ознака на одному із кроків підміняється іншою ознакою [33, с. 67]. У той же час переконливим є твердження А.Д. Гетьманова, що порушення третього правила у своїй основі є наслідком порушення другого правила, оскільки отриманні при діленні поняття мають загальні елементи, тобто і тут відбулося зміщення різних підстав ділення [32, с. 75–76]. Важливим тут є, на переконання Ю.В. Івлева, те, що найбільш типову помилку в порушенні правила про безперервність ділення зазвичай називають «скачком» в діленні, коли дослідник, здійснюючи ділення, переходить від родового поняття до видових понять різного рівня [31, с. 181].

Виходячи з вище викладеного, що не будь-яке ділення понять може вважатися класифікацією, оскільки класифікація являє собою вид послідовного ділення і утворює розгорнуту систему, в якій кожний її член «вид» поділяється на підвиди (від звичайного ділення класифікація відрізняється відносно стійким характером) [32, с. 79]. Акцентуємо увагу на тому, що стійку наукову класифікацію роблять її властивості, до яких прийнятні наступні характеристики: 1) класифікація є системою послідовних ділень, які проведені, виходячи з

ознак, істотних для вирішення теоретичної або практичної задачі; 2) при класифікації предмети поділяються по групах таким чином, що за їх місцем в ній можна судити про їх якість; 3) результати класифікації можуть бути представлені у вигляді таблиць або схем [31, с. 183–184].

Оцінюючи з означених вище позицій побудоване М.Ш. Шайдаєвим групування видів обстановки вчинення злочину, Р.Г. Камнєв прийшов до наступного: 1) що автор припустився помилки, запропонувавши наскрізну класифікацію стосовно різних об'єктів, що класифікуються, оскільки в одних випадках дійсно йдеться про окреслену в законі обстановку вчинення злочину, а в інших — про засоби кримінального закону, їх властивості, за допомогою яких ця обстановка відображена в кримінальному законі. Крім того, ці два типи класифікацій потрібно було б відділити один від одного, оскільки один тип класифікації можна іменувати групуваннями, побудованими з врахуванням самої обстановки вчинення злочину, а другий тип складатиме класифікація, підстави якої зв'язані з особливими відображеннями її в кримінальному законі; 2) що тільки поділ обстановки вчинення злочину за ступенем її конкретизації на конкретизовану і не конкретизовану не викликає сумніву відносно дотримання М.Ш. Шайдаєвим логічних правил; 3) що в інших випадках побудованої М.Ш. Шайдаєвим класифікації відслідковується відступ від логічних правил. Особливо викликає заперечення, зокрема, перше із запропонованих автором групувань, оскільки членами одного і того ж ділення за способом закріплення в нормах КК не можна вважати з однієї сторони, обов'язкові і факультативні ознаки, а з іншої, ті що можуть розумітися або латентні ознаки. Тут відбулася підміна підстав ділення, оскільки властивість латентності ознаки дійсно характеризує спосіб його в законі, то властивість обов'язковості або факультативності ознак відноситься (чи включена або не включена) як ознака обстановки вчинення злочину до числа ознак складу злочину; 4) що загальним недоліком страждає четверта і п'ята запропоновані автором класифікації, оскільки в тому й іншому випадках класифікації піддається тільки частина видів обстановки вчинення злочину. Тут відбулося порушення вимог співрозмірності ділення. Спочатку автору потрібно було б згрупувати види обстановки вчинення злочину за їх значенням для вирішення питань кримінального права, а також за характером впливу на рівень суспільної небезпечності діяння і особи, що його вчинила. За значенням обстановки для вирішення питань кримінального права, слід було виділити: а) обстановку, що впливає на вирішення питань про межі дії кримінального закону; б) здатність вплинути на вирішення питання про підстави кримінальної відповідальності; в) обстановку, здатна вплинути на обсяг такої відповідальності (другий і третій із виділених видів обстановки може піддаватися і подальшій класифікації, зокрема, друга — на криміналізуючу і декриміналізуючу); г) що виділення М.Ш. Шайдаєвим трьох видів обстановки (безпосередньо сама обстановка; виражена через етимологічні складові обстановки; виражена через елементи обстановки вчинення злочину) не можуть слугувати в якості членів одного групування (друге групування), оскільки в цій класифікації враховані зовсім різні аспекти цього способу [30, с. 60–65].

Аналіз існуючих точок зору стосовно класифікації видів обстановки вчинення злочину дозволяє сформулювати наступні положення: 1) що необ-

хідність побудови класифікації видів обстановки вчинення злочину викликана різноманітним проявом однієї і тієї ж сутності та необхідності у відшуванні найбільш істотних рис подібності й різниці у цих проявах; 2) будуючи класифікації видів обстановки вчинення злочину, потрібно відокремити одне від одного групування, що створені з врахуванням властивостей власне обстановки і класифікації, підстави яких зв'язані з особливостями відображення її в КК України; 3) перший тип класифікації передбачає ділення видів учинення злочину за їх значенням для вирішення питань кримінального права, зокрема тут необхідно виділити: а) обстановка, що впливає на вирішення питання про межі дії закону про кримінальну відповідальність; б) обстановка, здатна вплинути на вирішення питання про підстави кримінальної відповідальності; 4) обстановка, здатна вплинути на обсяг (другий і третій види можуть піддаватися подальшій класифікації); 5) юридичні властивості обстановки вчинення злочину лежать в основі класифікації її видів, побудованій з врахуванням характеру впливу на рівень суспільної небезпечності діяння й особи, що його вчинила (тут розрізняють обстановку вчинення злочину як диференціюючу відповідальність обставину і обстановку як обставину, що індивідуалізує відповідальність; 6) стосовно обстановки вчинення злочину, яка слугує диференціюючою відповідальність «обставиною», можлива побудова групування її видів з врахуванням фактичних властивостей такої обстановки, що пояснюють вплив її на обсяг кримінальної відповідальності; 7) другий тип класифікації, передбачає ділення видів обстановки за ступенем їх конкретизації в законі на конкретизовані й неконкретизовані (обстановка може бути визначена в законі шляхом прямої вказівки (текстуально) і за допомогою латентних ознак, зміст яких може бути з'ясовано шляхом тлумачення відповідних положень; 8) місце обстановки вчинення злочину, що має значення для формування спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності, в класифікації видів обстановки вчинення злочину визначається наступними характеристиками: а) вона впливає на обсяг відповідальності, обумовлює її звуження; б) є диференціюючою відповідальність обставиною в силу впливу на типову ступінь суспільної небезпечності злочину і типову ступінь суспільної небезпечності злочинця; в) її характеризують обставини, що лежать за межами складу злочину; г) ця обстановка завжди конкретизована в законі шляхом указівки в його тексті на фактичні властивості, що характеризують обстановку в цілому чи окремі її елементи [30, с. 65–67]. Крім того, необхідно зазначити, що певною мірою дана проблема вирішена на законодавчому рівні і в КК деяких зарубіжних держав [35; 36; 37; 38; 39].

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна сформулювати наступне: 1) обстановка вчинення злочину характеризується як ознаками внутрішніх, так і зовнішніх властивостей. У статтях Загальної та Особливої частини чинного КК України містяться правові положення, що характеризують особисті властивості (характеристики), психологічну обстановку, в якій знаходиться злочинець і зовнішні умови вчинення того чи іншого злочину, які використовує злочинець при формуванні умислу при вчиненні злочинного діяння; 2) умови, що викликані необхідною обороною, є збігом тяжких особистих, сімейних чи інших обставин, які виникають при участі, створені і їх зміні

потерпілим або винуватою особою; 3) обстановка вчинення злочину — це оточуюча злочинця сукупність об'єктивних умов (обставин), не зв'язаних з його вольовою поведінкою, визначених у законі про кримінальну відповідальність або таких, що впливають з його змісту, в яких вчиняється злочин, або є збігом подій і обставин, в яких протікає зовнішній факт злочинної поведінки, що створюють вплив на ступінь суспільної небезпеки вчиненого та які набувають у цьому зв'язку кримінально-правового значення; 4) необхідність побудови класифікації видів обстановки вчинення злочину викликана різноманітним проявом однієї і тієї ж сутності та необхідності у відшуванні найбільш істотних рис подібності й різниці у цих проявах; 5) будуючи класифікації видів обстановки вчинення злочину, потрібно відокремити одне від одного групування, що створені з врахуванням властивостей власне обстановки і класифікації, підстави яких зв'язані з особливостями відображення її в КК України; 6) перший тип класифікації передбачає ділення видів учинення злочину за їх значенням для вирішення питань кримінального права, зокрема тут необхідно виділити: а) обстановка, що впливає на вирішення питання про межі дії закону про кримінальну відповідальність; б) обстановка, здатна вплинути на вирішення питання про підстави кримінальної відповідальності; 7) обстановка, здатна вплинути на обсяг (другий і третій види можуть піддаватися подальшій класифікації); 8) юридичні властивості обстановки вчинення злочину лежать в основі класифікації її видів, побудованих з врахуванням характеру впливу на рівень суспільної небезпечності діяння й особи, що його вчинила (тут розрізняють обстановку вчинення злочину як диференціюючу відповідальність обставину і обстановку як обставину, що індивідуалізує відповідальність; 9) стосовно обстановки вчинення злочину, яка слугує диференціюючою відповідальність «обставиною», можлива побудова групування її видів з врахуванням фактичних властивостей такої обстановки, що пояснюють вплив її на обсяг кримінальної відповідальності; 10) другий тип класифікації, передбачає ділення видів обстановки за ступенем їх конкретизації в законі на конкретизовані й неконкретизовані (обстановка може бути визначена в законі шляхом прямої вказівки (текстуально) і за допомогою латентних ознак, зміст яких може бути з'ясовано шляхом тлумачення відповідних положень; 11) місце обстановки вчинення злочину, що має значення для формування спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності, в класифікації видів обстановки вчинення злочину визначається наступними характеристиками: а) вона впливає на обсяг відповідальності, обумовлює її звуження; б) є диференціюючою відповідальність обставиною в силу впливу на типову ступінь суспільної небезпечності злочину і типову ступінь суспільної небезпечності злочинця; в) її характеризують обставини, що лежать за межами складу злочину; г) ця обстановка завжди конкретизована в законі шляхом вказівки в його тексті на фактичні властивості, що характеризують обстановку в цілому чи окремі її елементи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Зарян Д.Г.* Объективная сторона правонарушения : Дис... на соискания учен. Степени канд. юрид. наук / Д.Г. Зарян. — Тольятти, 2006. — 192 с.

2. Советское уголовное право. Общая часть. Под ред. Г. А. Кригера. — М. : МГУ, изд. 2-е, 1988. — 186 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Укладач і головний ред. В. Т. Бусел. — К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.
4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341— III // Відомості Верховної Ради України» — 2001. — № 25—26. — ст. 131.
5. *Парфенов А.Ф.* Общее учение об объективной стороне преступления : Диссертация на соискание ученой степени кандидат юридических наук ; за специальностью 12.00.08 — уголовное право и криминология ; уголовно-исполнительное право / А.Ф. Парфенов. — СПб., 2004. — 361 с.
6. *Кудрявцев В.Н.* Общая теория квалификации преступления / В.Н. Кудрявцев. — М. : Юридическая литература 1972. — 352 с.
7. *Ожегов С.И.* Словарь русского языка : Ок. 57000 слов / Под ред. Чл-корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой. — 19-изд, испр. — М. : Русск. яз., 1987 — 750 с.
8. *Наумов А.А.* Обстановка совершения преступления // Словарь по уголовному праву ; отв. ред. А.Н. Наумов. — М. : Изд-во БЕК, 1997 — 702 с.
9. Толковый словарь русского языка : В 4т. / Под ред. Д.Н. Ушакова. Т. 1. — М., 1935. Репринтное издание : М., 2000. — 823 с.
10. *Курбанов А.Ш.* Уголовно-правовая характеристика обстановки совершения преступления : Дис. На соискание учен. степени канд. юрид. наук; за спец. 12.00.08 — уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право / А.Ш. Курбанов. — М. : Гос. образовательное учреждение высшего профессионального образования «Московский государственный лингвистический университет», 2011. — 182 с.
11. *Василиади А.Г.* Обстановка совершения преступления и ее уголовно-правовое значение : Диссертация на соискание ученой степени канд. юрид. наук; за специальностью 12.00.08 — уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право / А.Г. Василиади., 1988. — 199 с.
12. *Сюндюков Ф., Василиади А.* Учет обстановки совершения преступления / Ф. Сюндюков, А. Василиади // Советская юстиция. — 1988. — № 22. — с. 12—29.
13. *Истомин А.Ф.* Общая часть уголовного права. Учебное пособие — М. : ИНФРА-М, 1997 — 272 с.
14. Курс уголовного Т. 1. / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжевой. — М. : ИКД «Зеркало — М», 2002. — 624 с.
15. Уголовное право. Общая часть : Учебник / Под ред. В.Н. Петрашова. — М. : ПРИОР, 1999. — 542 с.
16. *Малинин В.Б.* Объективная сторона преступления / В.Б. Малинин // Энциклопедия уголовного права Т. 4. Состав преступления / В.Б. Малинин. — СПб. : Издание профессора Малинина, 2005. — С. 237—502.
17. *Анненкова Т.С.* Обстановка совершения преступления и криминалистические методы ее исследования : Дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук. Т.С. Анненкова. — Саратов, 2007. — 210 с.
18. *Казакова Е.Б.* Самозащита как юридическое средство : проблема теории и практики : Автор дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук. / А.Б. Казакова. — Томбов, 2006 — 21 с.

19. *Медведева С.В.* Теоретические основания юридических фактов, исключаяющих правовую ответственность личности : Авторф. дисс.... канд. юрид. наук / С.В. Медведева. — Томбов., 2005. — 21 с.

20. Уголовное право. Общая часть / под ред. И.Я. Козаченка и З.А. Незнамовой. — М. : Издательская норма группа «ИНФРА-М», 1998 — 516 с.

21. *Шайдаев М.Ш.* Обстановка совершения преступления в зоне вооруженного конфликта и ее уголовно-правовое значение : Дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук за спец. 12.00.08. / М.Ш. Шайдаев ; — М., 2004. — 226 с.

22. *Камнев Р.Г.* Обстановка совершения преступления и специальные основания освобождения от уголовной ответственности : Дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук. — Самара, 2009. — 238 с.

23. *Букаева И.Н.* Обстановка совершения преступления, получение и использование информации о ней при расследовании уголовных дел : на соискание ученой степени канд. юрид. наук / И.Н. Букаева. — Тюмень.

24. *Парфенов А.Ф.* Общее учения об объективной стороне преступления : Дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук. — Спб, 2004. — 212 с.

25. *Чучаев А.И.* Объект преступления / А.И. Чучаев // Уголовное право. Общая часть : Учебник ; под ред. А.И. Рарога. — М. : Институт международного права и экономики. — М. : изд., «Триада», 1997. — 320 с.

26. *Кузнецова Н.Ф.* Факультативные признаки объективной стороны и их значение / Н. Ф. Кузнецова // Курс уголовного права. Общая часть. Т. 1. Учение о преступлении. Учебник ; под ред. Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой. — М. : Зерцало, 2002. — 624 с.

27. Уголовное право. Общая часть. — М. : МГУ, 1993. — 368 с.

28. *Никулин С.И.* Факультативные признаки объективной стороны преступления / С.И. Никулин // Уголовное право. Общая часть : Учебник ; под ред. А.И. Рарога. — М. : Институт международного права и экономики. Изд. «Триада», 1997. — 312 с.

29. *Панов Н.И.* Основные проблемы способа совершения преступления в советском уголовном праве / Н.И. Панов. — Харьков, 1987 — 161 с.

30. *Камиев Р.Г.* Обстановка совершения преступления и специальные основания освобождения от уголовной ответственности : Диссертация на соискание ученой степени канд. юрид. наук.; за спец. 12.00.08. — уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право / Руслан Геннадиевич Камиев. — Волгоград : Гос. Образовательное учреждение высшего профессионального образования «Волгоградский госуниверситет», 2009. — 238 с.

31. *Ивлев Ю.В.* Логика : Учебник. 3 — е изд., перераб. доп. / Ю.В. Ивлев. — М. : ТК Велби, изд-во Проспект, 2005. — 288 с.

32. *Гетьманова А.Д.* Логика для юристов : Учебное пособие. — 2-е изд. / А.Д. Гетьманова — М. : Омега Л, 2005. — 424 с.

33. *Ивин А.А.* Логика : Учебное пособие для вузов / А. А. Ивин. — М. : Высшая школа, 2004 / А.А. Ивин. — М. : ТК Велби, изд-во Проспект, 2005. — 288 с.

34. Из лекций по Особой части Русского уголовного права, Выпуск 1. П.П. Пусторослев, доктора уголовного права, ординарного профессора Императорского Юрьевского университета. — Юрьев, 1908. — 328 с.

35. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2002. — 226 p.

36. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova; — St Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2002. — 366 p.

37. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn. V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2002. — 366 p.

38. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A.I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A.I. Lukashov. — St. Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2001. — 313 p.

39. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2001. — 298p.

REFERENCES

1. *Zarjan D.G.* Obektivnaja storona pravonarusheniya : Dis... na soiskaniya uchen. Stepeni kand. jurid. nauk / D.G. Zarjan. — Tol'jatti, 2006. — 192 s.

2. Sovetskoe ugovolnoe pravo. Obshhaja chast'. Pod red. G.A. Krigera. — M. : MGU, izd. 2-e, 1988. — 186 s.

3. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) / Ukladach i holovnyi red. V.T. Busel. — K. ; Irpin : VTF «Perun», 2005. — 1728 s.

4. Kryminalnyi kodeks Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. № 2341—III // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — 2001. — № 25—26. — st. 131.

5. *Parfenov A.F.* Obshhee uchenie ob obektivnoj storone prestupleniya : Dissertacija na soiskanie uchenoj stepeni kandidat juridicheskikh nauk ; za special'nost'ju 12.00.08 — ugovolnoe pravo i kriminologija ; ugovolno-ispolnitel'noe pravo / A.F. Parfenov. — SPb., 2004. — 361 s.

6. *Kudrjavcev V.N.* Obshhaja teorija kvalifikacii prestupleniya / V.N. Kudrjavcev. — M. : Juridicheskaja literatura 1972. — 352 s.

7. *Ozhegov S.I.* Slovar' russkogo jazyka : Ok. 57000 slov / Pod red. Chl-korr. AN SSSR N. Ju. Shvedovoj. — 19-izd, ispr. — M. : Russ. jaz., 1987 — 750 s.

8. *Naumov A.A.* Obstanovka soversheniya prestupleniya // Slovar' po ugovolnomu pravu ; otv. red. A.N. Naumov. — M. : Izd-vo BEK, 1997 — 702 s.

9. *Tolkovij slovar' russkogo jazyka : V 4t. / Pod red. D.N. Ushakova. T. 1. — M., 1935. Reprintnoe izdanie : M., 2000. — 823 s.*

10. *Kurbanov A.Sh.* Ugolovno-pravovaja charakteristika obstanovki soversheniya prestupleniya : Dis. Na soiskanie uchen. stepeni kand. jurid. nauk; za spec. 12.00.08 — ugovolnoe pravo i kriminologija; ugovolno-ispolnitel'noe pravo / A.Sh. Kurbanov. — M. : Gos. obrazovatel'noe uchrezhdenie vysshego professional'nogo obrazovanija «Moskovskij gosudarstvennyj lingvisticheskij universitet», 2011. — 182 s.

11. *Vasiliadi A.G.* Obstanovka sovershenija prestuplenija i ee ugovolno-pravovoe znachenie : Dissertacija na soiskanie uchenoj stepeni kand. jurid. nauk; za special'nost'ju 12.00.08 — ugovolnoe pravo i kriminologija; ugovolno-ispolnitel'noe pravo / A.G. Vasiliadi., 1988. — 199 s.
12. *Sjundjukov F., Vasiliadi A.* Uchet obstanovki sovershenija prestuplenija / F. Sjundjukov, A. Vasilaidi // Sovetskaja justicija. — 1988. — № 22. — S. 12 — 29.
13. *Istomin A.F.* Obshhaja chast' ugovolnogo prava. Uchebnoe posobie — M. : INFRA-M, 1997 — 272 s.
14. Kurs ugovolnogo T. 1. / Pod red. N.F. Kuznecovoj, I.M. Tjazhevoj. — M. : IKD «Zerkalo — M», 2002. — 624 s.
15. Ugovolnoe pravo. Obshhaja chast' : Uchebnik / Pod red. V.N. Petrashova. — M. : PRIOR, 1999. — 542 s.
16. *Malinin V.B.* Obektivnaja storona prestuplenija / V.B. Malinin // Jenciklopedija ugovolnogo prava T. 4. Sostav prestuplenija / V.B. Malinin. — SPb. : Izdanie professora Malinina, 2005. — S. 237—502.
17. *Annenkova T.S.* Obstanovka sovershenija prestuplenija i kriminalisticheskie metody ee issledovanija : Dis. na soiskanie uchennoj stepeni kand. jurid. nauk. T.S. Annenkova. — Saratov, 2007. — 210 s.
18. *Kazakova E.B.* Samozashhita kak juridicheskoe sredstvo : problema teorii i praktiki : Avtor dis. na soiskanie uchenoj stepeni kand. jurid. nauk. / E.B. Kazakova. — Tombov, 2006 — 21 s.
19. *Medvedeva S.V.* Teoreticheskiye osnovaniya juridicheskikh faktov, isklyuchayushchikh pravovuyu otvetstvennost' lichnosti : Avtorf. diss.... kand. jurid. nauk / S.V. Medvedeva. — Tombov., 2005. — 21 s.
20. Ugovolnoe pravo. Obshhaja chast' / pod red. I.Ja. Kozachenka i Z.A. Neznamovoj. — M. : Izdatel'skaja norma gruppy «INFRA-M», 1998 — 516 s.
21. *Shajdaev M.Sh.* Obstanovka sovershenija prestuplenija v zone vooruzhenogo konflikta i ee ugovolno-pravovoe znachenie : Dis. na soiskanie uchenoj stepeni kand. jurid. nauk za spec. 12.00.08. / M.Sh. Shajdaev ; — M., 2004. — 226 s.
22. *Kamnev R.G.* Obstanovka sovershenija prestuplenija i special'nye osnovaniya osvobozhdenija ot ugovolnoj otvetstvennosti : Dis. na soiskanie uchenoj stepeni kand. jurid. nauk. — Samara, 2009. — 238 s.
23. *Bukaeva I.N.* Obstanovka sovershenija prestuplenija, poluchenie i ispol'zovanie informacii o nej pri rassledovanii ugovolnyh del : na soiskanie uchenoj stepeni kand. jurid. nauk / I.N. Bukaeva. — Tjumen'.
24. *Parfenov A.F.* Obshhee uchenija ob obektivnoj storone prestuplenija : Dis. na soiskanie uchenoj stepeni kand. jurid. nauk. — Spb, 2004. — 212 s.
25. *Chuchaev A.I.* Obekt prestuplenija / A.I. Chuchaev // Ugovolnoe pravo. Obshhaja chast' : Uchebnik ; pod red. A.I. Raroga. — M. : Institut mezhdunarodnogo prava i jekonomiki. — M. : izd., «Triada», 1997. — 320 s.
26. *Kuznecova N.F.* Fakul'tativnye priznaki obektivnoj storony i ih znachenie / N.F. Kuznecova // Kurs ugovolnogo prava. Obshhaja chast'. T.1. Uchenie o prestuplenii. Uchebnik ; pod red. N.F. Kuznecovoj i I.M. Tjazhkovoj. — M. : Zerkalo, 2002. — 624 s.
27. Ugovolnoe pravo. Obshhaja chast'. — M. : MGU, 1993. — 368 s.

28. *Nikulin S.I.* Fakul'tativnye priznaki obektivnoy storony prestupleniya / S.I. Nikulin // Uголовное право. Obshhaya chast' : Uchebnik ; pod red. A.I. Raroga. — M. : Institut mezhdunarodnogo prava i jekonomiki. Izd. «Triada», 1997. — 312 s.

29. *Panov N.I.* Osnovnye problemy sposoba soversheniya prestupleniya v sovetskom uголовnom prave / N.I. Panov. — Har'kov, 1987 — 161 s.

30. *Kamiev R.G.* Obstanovka soversheniya prestupleniya i special'nye osnovaniya osvobozhdeniya ot uголовnoj otvetstvennosti : Dissertacija na soiskanie uchennoj stepeni kand. jurid. nauk.; za spec. 12.00.08. — uголовное право i kriminologija; uголовно-ispolnitel'noe pravo / Ruslan Gennadievich Kamiev. — Volgograd : Gos. Obrazovatel'noe uchrezhdenie vysshego professional'nogo obrazovaniya «Volgogradskij gosuniversitet», 2009. — 238 s.

31. *Ivlev Ju.V.* Logika : Uchebnik. 3 — e izd., pererab. dop. / Ju.V. Ivlev. — M. : TK Velbi, izd-vo Prospekt, 2005. — 288 s.

32. *Get'manova A.D.* Logika dlja juristov : Uchebnoe posobie. — 2-e izd. / A.D. Get'manova — M. : Omega L, 2005. — 424 s.

33. *Ivin A.A.* Logika : Uchebnoe posobie dlja vuzov / A.A. Ivin. — M. : Vysshaja shkola, 2004 / A.A. Ivin. — M. : TK Velbi, izd-vo Prospekt, 2005. — 288 s.

34. Iz lekcij po Osoboj chasti Russkogo uголовnogo prava, Vypusk 1. P.P. Pustoroslev, doktora uголовnogo prava, ordinarnogo professora Imperatorskogo Jur'evskogo universiteta. — Jur'ev, 1908. — 328 s.

35. THE JAPANESE PENAL CODE / Edited and introduction by Doctor of Law, prof. A.I. Korobeev. — St Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2002. — 226 p.

36. The Swiss Penal Code / Preface by a member of the Council of Federation the Federal Assembly of the RF. N. Volkov; edited, translated from German, and introduction by Candidate of Law A.V. Serebrennikova; — St Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2002. — 366 p.

37. Criminal Legislation of Norway / Edited and introductory article by Doctor of Law, professor Yn.V. Golik; translated from Norwegian A.V. Zhmenya. — St. Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2002. — 366 p.

38. The Latvian Penal / edited and introduction by candidate of law A.I. Lukashov and candidate of law E.A. Sarkisova, translated from Latvian by candidate of Law A.I. Lukashov. — St. Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2001. — 313 p.

39. The Bulgarian Penal Code / edited by candidate of Law, assistant professor A.I. Lukashov; introduction by Y.I. Aidarov. — St. Petersburg : «Yuridichesky Center — Press», 2001. — 298 p.

Астахова О.О. Кримінально-правові форми вираження обставинки та види обставинки вчинення злочину в сучасному кримінальному праві України.

У статті проведено дослідження форм вираження обставинки та видів обставинки вчинення злочину в сучасному кримінальному праві України. Автором з'ясовані погляди на форми вираження обставинки та види обставинки вчинення злочину в сучасному кримінальному праві. В роботі запропоновані визначення форм вираження обставинки та видів обставинки вчинення злочину.

Ключеві слова: обстановка, вчинення злочину, форми вираження обстановки, види обстановки вчинення злочину, класифікація видів обстановки, типи обстановки, поняття обстановки вчинення злочинів.

Астахова А.А. Уголовно-правовые формы выражения обстановки и виды обстановки совершения преступления в современном уголовном праве Украины

В статье проведено исследование форм выражения обстановки и видов обстановки совершения преступления в современном уголовном праве Украины. Автором выяснены взгляды на формы выражения обстановки и виды обстановки совершения преступления в современном уголовном праве. В работе предложены определения форм выражения обстановки и видов обстановки совершения преступления.

Ключевые слова: обстановка, совершение преступления, формы выражения обстановки, виды обстановки совершения преступления, классификация видов обстановки, типа обстановки, понятие обстановки совершения преступлений.

Astahova O. Criminal Forms of Expression of the Situation and the Types of the Crime Situation in the Modern Criminal Law of Ukraine

The article examines the forms of expression of the crime situation and the types of the crime situation in the modern criminal law of Ukraine. The author clarified the views on the forms of expression of the crime situation and the types of the crime situation in modern criminal law. The work suggests definitions of the forms of expression of the crime situation and the types of the crime situation in modern criminal law.

Keywords: Situation; Commission of a Crime; Forms of Expression of the Crime Situation; Types of the Crime Situation; Classification of Types of Situation; Idea of the Crime Situation

Стаття надійшла до редакції: 8.08.2017.